

tolaj) je kritický rozbor politických programov SPO, a to od Akčného programu Socialistickej strany Rakúska až po Nový program SPÖ z r. 1978. Táto kapitola je nosnou a je snáď i najcennejšou a najvýznamnejšou časťou knihy. Na stranách 66 a 67 sú stručne zhrnuté kľúčové prvky ideológie Socialistickej strany Rakúska: zrieknutie sa triedneho prístupu k analýze spoločenského života, hlásanie tézy o svetonázorovej neutralite, propagovanie „transformácie“ kapitalizmu, ostrý antikomunizmus, apologetika súčasného štátnomonopolistického kapitalizmu, úsilie o získanie výhod z mierového hnutia. Autori oprávnené podčiarkujú, že program SPÖ „ťažiac zo slovníka Marxa a Engelsa, je celou svojou podstatou a obsahom zameraný proti nim, a tým aj proti robotníckej triede Rakúska“. (s. 68)

Trefou témou knihy je rozbor teoretických koncepcií, z ktorých vychádzajú programy a prax rakúskej socialistickej strany. Autori ukazujú na to, že v týchto teoretických koncepciách sa reprodukujú a oživujú reformistické tradície Bersteina a Maxa Adlera. Od nich je preberaná téza o svetonázorovej neutralite a abstraktnej slobode, od nich sa preberajú ar-

gumenty proti materializmu, dialektike, proti marxistickému chápaniu triedneho boja. Autori venujú pozornosť i spôsobu, akým sa vedenie rakúskych socialistov vyrovnávalo s procesmi „deideologizácie“ a „reideologizácie“. Ukazujú, že v teoretických koncepciách, ktoré vznikli v rámci „demokratického socializmu“, nejde o nič iné „ako o eklecticismus a sofistiku, o povrchné a mechanické bezzásadové spojenie rozličných teórií a ideových smerov, bez ohľadu na ich protikladnosť“. (s. 153)

V poslednej časti knihy (VI. kapitola) autori analyzujú niektoré aspekty pokusov o nastolenie „demokratického socializmu“ v Československu koncom šesťdesiatych rokov; ukazujú na idey prevzaté revizionistami z arzenálu pravicových sociálnych demokratov.

Knihy sa vyznačuje vysokou teoretickou úrovňou, dôkladnou znalosťou materiálu a je napísaná zreteľným a jasným štýlom. Práca Ladislava Hrzala a Pavla Mešťana je významným obohatením literatúry venovanej kritike buržoáznej a reformistickej ideológie.

František Novosad

ZÁVAŽNÝ PRÍSPEVOK KU KRITIKE SCIENTIZMU A ANTISCIENTIZMU

V. G. FEDOTOVA: Kritika sociokultúrnych orientácií v súčasnej buržoáznej filozofii (Kritika sociálno-kultúrnych orientácií v súčasnej buržoáznej filozofii), Izd. „Nauka“, Moskva 1981, 191 s.

Kríza súčasnej buržoáznej filozofie ako súčasť celkového úpadku duchovnej kultúry buržoáznej spoločnosti je na jednej strane výrazom všeobecnej a prehľbujúcej sa krízy kapitalistického spoločensko-ekonomického systému ako celku, na druhej strane však výrazom úsilia o jeho apologetiku, o zdôvodnenie a petrifikáciu sociálno-historických pozícií buržo-

ázie a jej ideológie. Z toho dôvodu znamená v súčasnej buržoáznej filozofii množstvo smerov, prúdov a škôl, často si navzájom protirečiacich, ktoré rozličným spôsobom vplývajú na buržoázne vedomie a tým sprostredkovane aj na spoločenské procesy. Jednou z popredných a aktuálnych úloh marxistických filozofov preto neustále zostáva kritická analýza naj-

vplyvnejších smerov súčasného idealizmu.

Najnovším príspevkom k tejto téme je práca sovietskej autorky V. G. Fedotovej, ktorá sa snaží o viacúrovňovú analýzu protirečení buržoázneho vedomia, a to na príklade scientistickej a antiscientistickej orientácie v súčasnej buržoáznej filozofii. Dilema scientizmus — antiscientizmus iste nie je v marxistickej kritickej literatúre novým problémom, ale v prípade recenzovanej práce chceme vyzdvihnúť koncentrované úsilie vystihnúť ho nielen v rovine filozofickej analýzy, ale aj v kontexte širších kultúrnych dosahov a sociálno-politických dôsledkov. Treba tiež poznamenať, že táto práca istým spôsobom zaplňa medzeru v rámci marxistických výskumov tejto problematiky práve preto, že prekračuje hranicu skúmania scientizmu a antiscientizmu v úzkom slova zmysle, len ako koncepcií rozličným spôsobom odrážajúcich vzťah k vede, ale predstavuje ich ako orientácie buržoázneho vedomia.

Práca obsahuje štyri kapitoly. V prvej, nazvanej *Odras vedecko-technického pokroku v buržoáznom vedomí*, autorka nastoľuje problém scientizmu ako dvoch protirečivých orientácií vo vzťahu k vede, s ukázaním ich odlišného hodnotenia sociálnych dôsledkov vedy. Odhaľuje dve krajnosti: na jednej strane preceňovanie postavenia a úlohy vedy v spoločnosti (scientizmus) — prenikanie vedy do života ho podľa scientistov umožní organizovať, verifikovať, racionalizovať, čo sa považuje za hlavný výdobytok „scientizácie“ spoločnosti; na druhej strane nedocenenie, resp. odmietnutie vplyvu vedy na spoločenské procesy (antiscientizmus) — veda je v rámci tejto kritiky obviňovaná z rozrušenia tradičných hodnôt, za ľahostajnosť k životu ľudí, ich hodnotám a skutočným existenčným problémom, ktoré vraj nie je schopná

riešiť. Antiscientistické predstavy o vede v spoločnosti ilustruje autorka na koncepciách predstaviteľov frankfurtskej školy, názory scientistov sú reprezentované Albertom, Stegmüllerom, Luhmanom. Dôležitým rezultátom je tvrdenie, podľa ktorého tieto diametrálne odlišné závery predstavujú dilemu „dvoch kultúr“ v buržoáznom vedomí. Táto dilema vystupuje nielen ako protirečenie medzi umeleckým a vedeckým myslením, ale v podobe rozkolu medzi humanitnou a vedeckou kultúrou vôbec. [s. 18]

Autorka sa zároveň distancuje od buržoáznych názorov, podľa ktorých centrom buržoáznej kultúry je veda. Hoci veda zohrala pri utváraní tejto kultúry svoju úlohu takisto ako aj filozofia, podľa mienky Fedotovej centrom duchovného života Západu v 20. stor. nie je veda, ale politika a politické vedomie. [s. 26]

Podnetným príspevkom je ďalšia časť prvej kapitoly, kde sa skúmajú objektívne zdroje polarizácie buržoázneho vedomia. Autorka sa sústreďuje na sociálny aspekt dilemy scientizmus-antiscientizmus, odhaľuje ich ako dva modely sociálno-politického a kultúrneho rozvoja spoločnosti. Práve v tomto prístupe vidíme autorkin prínos ku skúmanej problematike, možnosť ukázať na protirečenia buržoázneho vedomia, na rozpad „kultúr“, vyplývajúci z jednostranného, utilitaristického využívania vedy v kapitalistickej spoločnosti. Rozpor medzi vedeckým obrazom sveta a obrazom sveta obyčajného človeka, každodenného vedomia, ktorého bezprostrednosť je antiscientistami prijímaná ako vedou nedosiahnuteľný etalón, vystupuje ako nezrušiteľná dráma „dvoch kultúr“. Autorka však upozorňuje na to, že antiscientistická kritika vedy a jej úlohy v spoločnosti nie je celkom nepodstatnená, pretože má určitú zásluhu na nastolení radu problémov, ktoré ostávali dovtedy mimo pozor-

nosti. Treba povedať, že toto konštatovanie autorky zodpovedá duchu princípov leninskej kritiky súčasnej buržoáznej filozofie, že akceptuje požiadavku vyzdvihnúť v rámci kritickej analýzy buržoázných koncepcií aj ich pozitívne stránky, odhaliť za subjektívizmom ich stanoviská isté racionálne jadro. Tento prístup si však vyžaduje konkretizáciu s ukázaním toho, aké sú cesty a východiská riešenia problémov nastolených buržoáznymi autorami z pozície vedeckej, dialektickomaterialistickej filozofie.

V. G. Fedotova ďalej odhaľuje pokusy buržoázných autorov prekonať jednostrannosti scientizmu a antiscientizmu. Osobitne zaujímavá je historická analýza objavenia sa antiscientistickej opozície až po jej fungovanie ako fenoménu duchovnej kultúry. Autorka ju vysvetľuje v kontexte s premenou klasických osnôv duchovnej tvorby, straty historických perspektív a tým aj historického optimizmu buržoázie ako triedy, s odhalením iracionálnosti samej skutočnosti a stratou viery v súlad ideálu a reality. V tejto súvislosti treba však pripomenúť, že odhalenie iracionálnosti samej skutočnosti sa vzťahuje na subjektivistické, prevrátené hodnotenie tejto skutočnosti buržoáznym vedomím. Autorka sa síce k tejto otázke nevyjadruje, ale vzhľadom na cieľ práce — analýzu protirečení buržoázneho vedomia — by bolo vhodné zaujať stanovisko k tomu, či je adekvátne vzťahovať na realitu spoločenských vzťahov kategórie „racionálna“ resp. „iracionálna“, hlavne preto, že sme sa s označením „iracionálnosť“ či „iracionalita“ buržoáznej skutočnosti mohli stretnúť aj v marxistickej literatúre a nie je to tak dávno, čo sa spory o tejto otázke viedli aj v sovietskej filozofii.

V druhej kapitole *Scientizmus a antiscientizmus* v chápaní spoločenského rozvoja vychádza V. G. Fedotova z názoru, že riešenie politickej

problematiky buržoáznymi autormi, ako aj buržoázne sociálne koncepcie súčasnosti sú v mnohom určované práve vzťahom k vede. Odlišný vzťah k vede potom často vystupuje ako kritérium vyčlenenia tých alebo oných smerov v politológii. Toto svoje východisko demonštruje na sociálno-politických názoroch predstaviteľov frankfurtskej školy, na ich negatívno-kritických postojoch v otázke vplyvu vedy a techniky v jej súčasnej podobe na spoločenský rozvoj a konfrontuje ich s koncepciami scientistickej orientovaných buržoázných vedcov (Galbraith, Luhman a i.), pričom ukazuje na podstatu ich často ostrých sporov. Okrem pregnantnej analýzy estetickéj kritiky ako jedného z aspektov sociálnej kritiky buržoáznej skutočnosti, ktorú tu autorka vystihuje, treba osobitne vyzdvihnúť jej úsilie odhaliť podstatu antropologickej revízie materialistického chápania dejín na príklade kritickej analýzy ideí „novej antropológie“ H. Marcuseho a „novej ontológie“ A. Schmidta. Fedotova upozorňuje na to, že tu ide o akúsi alianciu ideí existencializmu a marxistických názorov na históriu, revidovaných v duchu „kritickej teórie“ frankfurtskej školy. V tejto súvislosti by iste nebolo na škodu veci ukázať na obsahové paralely v otázke dezinterpretácie materialistického chápania dejín napr. medzi A. Schmidtom a názormi francúzskeho existencialistu Sartra z obdobia jeho tzv. príklonu k marxizmu (aj keď sa autorka špeciálne kritike francúzskej buržoáznej literatúry, týkajúcej sa problematiky scientizmu a antiscientizmu, nevenuje).

V tretej kapitole *Scientizmus — antiscientizmus* ako kultúrna dilema a gnozeologická alternatíva sleduje autorka niekoľko problémov. Predovšetkým otázku buržoázneho myslenia vzhľadom na budúcnosť, ktorá vyvstáva ako výsledok antiscientistami videnej paralely medzi zmenou myslenia

a sociálnymi premenami. Tu upozorňuje, že skúmanie foriem myslenia, zameraných na budúcnosť, sa v buržoáznej filozofii uskutočňuje najčastejšie v rámci utopického konštruovania nových modelov spoločnosti a zároveň utopickej kritiky prítomnosti. Ďalej sa autorka sústreďuje na antiscientistické koncepcie poznávacieho procesu, ktoré skúma na príklade frankfurtskej školy. Aj v jej rámci však nachádza rozličné riešenia centrálného gnozeologického problému — problému vzťahu subjektu a objektu. V konečnom dôsledku — konštatuje — je pre tieto koncepcie príznačné zveličenie úlohy subjektu v procese poznania. Ukazuje tiež na druhú stránku vzťahu bytia a myslenia — na sociálno-filozofický aspekt, kedy sa posudzuje možnosť realizácie sociálneho ideálu v činnosti spoločnosti. Zároveň, zovšeobecňujúc antiscientistické názory na vzťah vedy a spoločnosti a na poznávacie prostriedky vedy, dochádza k rezultátu, že antiscientisti požadujú zmenu terajšieho obsahu vedy, aby mohla veda aktívnejšie pôsobiť v sfére každodenných životných záujmov. Tieto koncepcie smerujú v podstate k úsilu zbaviť vedu jej vlastných poznávacích prostriedkov a funkcií, redukovať ju na vystihovanie zmyslu bytia (Horkheimer), estetizovať ju (Adorno), zamieňať ju za slobodnú fantáziu a hru predstáv (Marcuse) a pod. V. G. Fedotova sa snaží vystihnúť isté racionálne zrnko týchto tendencií. Tvrdí, že hoci sa tu v abstraktnej forme nastoľuje reálny problém zjednotenia gnozeologických otázok so sociálno-filozofickými, nie je dotiahnutý ku skúmaniu sociologických aspektov vedy a zostáva na úrovni špekulatívneho predpokladu ideálu poznania.

Zvlášť relevantný je v tomto kontexte autorkin záver, že kým v rozvoji antiscientistických názorov na myslenie (idúc od Heideggera k Marcusemu) možno pozorovať tendenciu od-

mietnutia logických prostriedkov myslenia vôbec, tak v otázke poznania (idúc tým istým smerom) vidieť prechod k pokusom o čoraz väčšiu asimiláciu vedy, snahu uznať jej autoritu dotiahnutú až k ideám „novej“ vedy (Marcuse), resp. až za hranice antiscentizmu (Habermas). [s. 136]

Nemenej závažným problémom, ktorý autorka na tomto mieste a v tejto súvislosti rieši, je analýza antiscentistického chápania racionálnosti, odlišovania racionálnosti vo vede a mimo nej, otázka antiscentistickej kritiky heglovského racionalizmu a pokusov o hľadanie akéhosi „nového typu“ racionálnosti, ktorý by prislúchal sfére každodennosti, ale aj sfére umeleckej, filozoficko-umeleckej atď.

V poslednej kapitole *Sociálno-kultúrna determinácia skúmania vedy* V. G. Fedotova v zhustenej forme načrtáva obraz toho, ako sa prejavuje dilema scientizmus-antiscentizmus v skúmaní vedy a aké sú pokusy o prekonanie protirečení, v ktorých sa táto dilema odráža. Ide napr. o kritickú analýzu koncepcií, zameriavajúcich sa výlučne na gnozeologické aspekty vedy a ignorujúce jej sociálne stránky; pritom autorka nezabúda upozorniť na často paradoxné dôsledky takejto gnozeologickej pozície spočívajúce v tom, že buržoázny teoretik sa stáva na druhej strane hlásateľom sociálno-kritických názorov na vedu, čím sa približuje k antiscentizmu (porov. Feyerband).

Ďalej sa sústreďuje pozornosť na rozličné disciplíny, prostredníctvom ktorých sa buržoázni vedci usilujú zachytiť celostnosť fenoménu vedy: na logicko-gnozeologickú, historicko-vedeckú, sociologickú, psychologickú atď. špecializáciu pri skúmaní vedy. Táto špecializácia však — podľa vyjadrenia sovietskej autorky — privádza často k jednostrannému chápaniu vedy.

V rámci pokusov o prekonanie

vznikajúcich protirečení v skúmaní vedy uvádza V. G. Fedotova snahy o syntézu teórie a sociológie vedy, pokusy vymedziť status spoločenských vied na rozdiel od vied prírodných, úsilia o zblíženie pozícií scientizmu popperovsko-albertovského typu v chápaní vedy s názormi predstaviteľov „kritickej teórie“ a „negatívnej dialektiky“, pokusy syntézy filozofie a vedy a ďalšie.

Vzhľadom na to, že autorka si položila za cieľ viacúrovňovú analýzu dilemy scientizmus-antiscientizmus, nastoľuje vo svojej práci dosť obsiahlu paletu problémov a v rámci ich riešenia aj mnoho podnetných záverov. Sama však upozorňuje, že pri skúmaní danej problematiky sa obmedzuje na materiál nemeckých scientisticky a antiscientisticky orientovaných buržo-

áznych autorov. Zdôvodňuje to tým, že práve v NSR boli úsilia o hľadanie sociálno-kultúrnych orientácií buržoázneho vedomia dynamickéjšie ako v iných západných krajinách. V rámci komplexného vystihnúť dilemy scientizmus-antiscientizmus a jej kritického zhodnotenia marxistickými filozofmi by sa táto práca mala stať inšpiračným zdrojom k dopĺňajúcim analýzám, zachycujúcim polarizáciu buržoázneho vedomia a jej spätný vplyv na spoločenské procesy nielen na príklade uvedenej literatúry, ale aj názorov a koncepcií ďalších buržoáznych filozofov a sociológov, ktorí zostali (v dôsledku rozsiahleho materiálu a náročnosti pri spracúvaní témy) mimo pozornosti recenzovanej práce.

Dagmar Smreková

FILOZOFIA A TECHNIKA

S. WOLLGAST, G. BANSE: Philosophie und Technik. [K dejinám a ku kritike, k predpokladom a funkciám buržoáznej „filozofie techniky“.] VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften Berlin 1979, 261 s.

Filozofická reflexia techniky a technických vied sa v posledných rokoch stala predmetom intenzívneho záujmu na filozofických pracoviskách v NDR. Tento záujem má svoj objektívny základ v súčasných spoločenských procesoch, kde veda a technika je prítomná v stále významnejšom rozsahu. V daných podmienkach je preto nevyhnutné plne rozvinúť a uplatniť funkčnosť dialektického a historického materializmu a podriaďiť vedu (vedu o technike) a techniku dôkladnému filozofickému výskumu.

V recenzovanej knihe, na ktorej spolupracovali v danej problematike už špecializovaní autori, dostávame kritickú analýzu prúdu „filozofie techniky“ ako súčasť buržoáznej filozofie 20. stor. Autori obmedzujú okruh svojho záujmu na „filozofiu techniky“,

ktorá vznikla a v súčasnosti vzniká na pôde buržoázneho (imperialistického) Nemecka, pričom odhaľujú jej gnozeologické a sociálne zdroje a funkcie. Prípomeňme, že marxisticko-leninská kritika buržoáznej filozofie má v NDR zvláštny význam už aj vzhľadom na neexistenciu jazykovej bariéry. Najmä rozsiahla nemecky písaná nemarxistická a antimarxistická literatúra by mohla — bez takejto analýzy a kritiky — ešte agresívnejšie plniť úlohu obrancu vykorisťovateľského systému a paralyzujúceho činiteľa v socializmom vedomí.

Pod pojmom „filozofia techniky“ [Technikphilosophie] sa rozumejú také smery buržoáznej filozofie, ktoré majú v centre svojho záujmu — a to na idealistických alebo prírodovedno-materialistických (nemarxistických)